

Bijzonderheden over de koekoek, vogel van het jaar 2017₂

2

Bert Roelofs

De vogel die wij in ons taalgebied de koekoek noemen heeft *Cuculus canorus* als wetenschappelijke naam, wat zich laat vertalen als 'welluidende koekoek', waarbij de geslachtsnaam 'Cuculus' een klanknabootsing is van de welbekende roep van deze vogel. Een stukje folklore: de koekoek wordt dikwijls gehoord vlak voor een regenbui en wordt daarom ook 'regenvoorspeller' en 'reaghaler' genoemd.

Familie en soorten₂

De familie van de koekoeken (Cuculidae) kent 144-146 soorten, verdeeld over zo'n 30-38 geslachten en vormt een eigen orde van de koekoeksvogels (Cuculiformes). Voorheen werden ook de hoatzins (Opisthocomidae) en de toerako's (Musophagidae) bij deze orde ingedeeld, maar tegenwoordig hebben die een andere plek in de vogelsystematiek toegewezen gekregen. De koekoeken blijken verwant te zijn aan de kraanvogelachtigen (kraanvogels en rallen) en ook met de trappen is er evolutionair een zekere verwantschap.₂

In Nederland kennen we eigenlijk vooral *Cuculus canorus*, maar regelmatig vertoeft ook de kuifkoekoek (*Clamator glandarius*) als dwaalgast in onze contreien. Deze grootste koekoek van Europa hoop ik eind april in de Extramedura (Spanje) eindelijk eens te mogen aanschouwen. En wie is de beroemdste koekoek ter wereld? Ik ga niet alles verklappen, maar zal wel vast een tipje van de sluier oplichten: het gaat om een renkoekoek.₂

Broedparasitisme₂

Broedparasitisme is een evolutionaire bijzonderheid, in die zin dat slechts één procent van de vogelsoorten op aarde van deze voortplantingstechniek gebruik maakt. ₂

Alle koekoeken worden vaak in

Bert Roelofs

verband gebracht met broedparasitisme, maar dat is onterecht. Slechts 60 koekoeksoorten (dus net 40%) leggen hun eieren in het nest van andere, vaak kleinere insectenetende vogels. Die laten het uitbroeden van de eieren en het voeden van het jong over aan de gastouder. Koekoekwijfjes specialiseren zich vaak om hun eieren een hoge mate van gelijkenis te laten vertonen met de eieren van hun favoriete gastoudersoort, de waardvogel genoemd. Onderzoek toont aan dat er een continue wedren gaande is tussen de gastouders, in het ontwikkelen van hun vaardigheid een koekoeksei tijdig te onderscheiden en uit het legsel te verwijderen, en de

koekoek. Deze is natuurlijk niet gebaat bij ontdekking en moet dus steeds minutieuzer het ei van de gastouder kopiëren. Gastoudersoorten die nog weinig ervaring hebben met koekoeken blijken veel minder kritisch te reageren op een ei dat qua vorm, grootte of beschildering afwijkt van hun eigen ei en evenmin op de fysieke nabijheid van een koekoek.₂

'Onze' koekoek is wel een broedparasiet. Daarbij worden vooral de nesten van kleine karekiet, heggemus, graspieper, witte en gele kwikstaart bezocht door het vrouwtje om haar ei te deponeren en vaak een al aanwezig ei van de waardvogel te verwijderen. Zo bezoekt ze vanaf

grofweg medio mei tien nesten van andere vogels. Daarna zit haar taak erop en kan de trek naar de overwinteringsgebieden in landen als Angola en Congo al vanaf eind juni beginnen, net twee maanden nadat ze in Nederland arriveerde.²

Pleegouders²

Voor de waardvogels, die als onvrijwillige pleegouders fungeren begint de ellende dan pas echt. Het koekoeksjong komt doorgaans als eerste uit het ei of kort na de jonkies van de pleegouders en is dan al beduidend groter en sterker. Als een ware Hercules werkt dit jong al wat er zich aan eieren of net geboren kuikentjes in het nest bevindt zonder enige schroom over de rand van het nest. Het resultaat daarvan is, dat al het aangevoerde voedsel in slechts één reusachtige felgekleurde muil kan worden gedeponereerd. Zo vliegen de waardvogels zich ongeveer een week of vijf uit de naad. ²

²
De eerste tweeënhalve week blijft het jong op het nest en daarna wordt het nog geruime tijd buiten het nest gevoerd. Het zijn vooral insecten en rupsen, die worden aangevoerd. Dat is inclusief doorgaans giftige harige rupsen, en zelfs insecten met mierenzuur worden gevoerd, waarvan het koekoeksjong geen enkele last lijkt te ondervinden. Als ik de beelden op internet zo zie, verbaast het me dat het relatief piepkleine waardvogeltje zelf niet compleet wordt opgeslokt door die

Bert Roelofs

veelvraat van een koekoek. Iets wat overigens onverstandig zou zijn, want hierdoor zou de jonge koekoek de helft van de voedselaanvoer blokkeren. De jonge koekoek vliegt in september of oktober zelfstandig richting Afrika. ²

²
De koekoek is ruim 30 centimeter groot en wordt door de spitse vleugels en gestreepte buik gemakkelijk verward met de sperwer of torenvalk. Maar als de vogel het kenmerkende geluid laat horen, dan kan er van verwarring met welke andere vogel geen sprake meer zijn. Als ik ze ergens zie zitten, dan valt me op, dat de staart vaak wat opgewipt en de vleugels wat afhangen. Maar in Nederland hoor ik ze vaker dan dat ik ze te zien krijg. Tijdens de jaarlijkse

buitenlandreizen heb ik ze wel veelvuldig mogen aanschouwen. Een leuk weetje nog: de koekoek heeft net als bijvoorbeeld papegaaien en spechten twee tenen naar voren wijzend en twee naar achteren (dat heet zygodactyl, maar dat mag je best weer snel vergeten).²

Kenmerken van de koekoek²

Mannetjes zijn, op de buik na, blauwgrijs van kleur, hebben gele ogen en een donkergrijze snavel met een gele basis. Vrouwtjes hebben twee kleurvormen: de op een mannetje lijkende grijze vorm met bruinige of gelige tinten, waarbij de buikstrepen wat donkerder zijn, en de zeldzamere bruine vorm met roestbruine rug en borst en met donkere dwarsstrepen op de bevedering. Haar staart heeft een dunne witte eindband en ze heeft een lichtbruine iris en snavelbasis. Een jonge koekoek heeft gele poten, een grijze snavel met heldergele basis, een donkerbruine iris, een witte vlek in de nek en een grijs verendek met dunne dwarsstrepen en hier en daar bruine vlekken. ²

Dringende oproep²

Het jaar 2017 is door Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek uitgeroepen tot het 'Jaar van de Koekoek'. De laatste decennia is het aantal koekoeken namelijk ongeveer gehalveerd, zonder dat er veel zicht is op de oorzaak van deze dalende lijn. Er wordt nu geprobeerd extra kennis te

Bert Roelofs

vergaren over het hoe en waarom van de achteruitgang, om vanuit die kennis te kijken met welke maatregelen de dalende lijn wellicht te keren is. In het kader daarvan heeft Dick Jonkers in het Jubileumnummer aan zowel leden als niet-leden een oproep gedaan om hun waarnemingen van koekoeken in ons verspreidingsgebied te melden via de website www.vwggooi.nl. Degenen die onverhoopt nog geen gebruik maken van deze digitale mogelijkheid, kunnen dit schriftelijk doen naar Koggewagen 3, 1261 KA Blaricum, of telefonisch (035-52 604 56 of 06 536 105 90). Bij het doorgeven van de melding zijn de volgende gegevens van belang: waarnemer, aantal koekoeken, datum, waarnemingsplek, gehoord/gezien, evt. ander gedrag. 2

Literatuur²

Blok, H. & Ter Stege, H. 1995. De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis. Waalre.²

Davies, N. 2015. De koekoek. Atlas Contact, Amsterdam.²

Erritzøe, J., Mann, C. F. Brammer, F. & Fuller R.A. 2012 Cuckoos of the World. Helm Identification Guides. ²

Mikulica, O., Grom, T., Hagen, K., & Stokke, B. 2016. Koekoek. Beeld van een onverwachte gast. KNNV Uitgeverij, Zeist.²

²

https://nl.wikipedia.org/wiki/koekoek_2

<https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/?vogel=1172>

<https://www.vogelvisie.nl/koekoek.php>

Gierzwaluwen excursie Huizen

Hans Hover

De excursie van zaterdag 1 juli werd verplaatst naar vrijdag 7 juli in verband met de weersomstandigheden.

Er waren twaalf belangstellenden naar de Zomerkade in Huizen gekomen, waar om 20.45 uur de excursie zou beginnen. Onder leiding van de altijd enthousiaste Mieke Pieren-Olijhoek, die heel (gier)zwaluwen, werd voor de deelnemers. werd, gingen steeds lucht in leek het. Luid en ze met een geweldige heen. Dit waren de giervluchten, een maar je moet wel weten zagen de gierzwaluwen gang de spleten en muren invliegen en er bleef ons ondertussen wetenswaardigheden

veel kennis bezit over de het een leerzaam avondje Naarmate het wat later meer gierzwaluwen de schril kwetterend kwamen vaart over onze hoofden zogenaamde bekend verschijnsel, waar die te zien zijn. We ook met een behoorlijke gaten van de daken en weer uitkomen. Mieke met allerlei over deze aparte

zwaluwen -die overigens helemaal geen zwaluwen zijn- bestoken. Aan het eind van de excursie werd nog een brochure door haar uitgedeeld zodat we thuis alles nog eens konden bekijken en opzoeken op de site. Terugkijkend op een geslaagde avond bedank ik Mieke, en weet ik zeker dat de andere deelnemers er net zo over denken.

Gezocht: ²

²

²

Schrijvers voor een nieuwe rubriek voor de Korhaan: 'Gasten en doortrekkers'.²

²

²

²

²

De Korhaan kent een aantal vaste rubrieken waarmee we aandacht geven aan de werkzaamheden van de Vogelwerkgroep en de vogels die in het Gooi voorkomen. Denk aan de vogel van het jaar, de rode lijst en van de werkgroepen. Als redactie willen we graag een nieuwe rubriek starten: 'gasten en doortrekkers'. ²

In deze rubriek willen we aandacht geven aan vogels die incidenteel op bezoek komen of tijdens de voor- of najaarstrek het Gooi aandoen. Denk aan de tapuit, de beflijster, het witgatje en zo zijn er nog veel meer vogels die het Gooi alleen zo af en toe bezoeken. ²

Lijkt het je leuk je te verdiepen in de gasten en doortrekkers en wil je daar een artikel over schrijven, meld je dan even aan bij redactie@vwggooi.nl, dan kunnen we op die manier starten met de nieuwe rubriek. ²